

НАУКОВІ РОБОТИ ПЕРЕМОЖЦІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ- ЗАХИСТУ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ УЧНІВ-ЧЛЕНІВ МАН УКРАЇНИ (II-III етапи)

Міністерство освіти і науки України
Управління освіти і науки Чернігівської облдержадміністрації
обласний комунальний позашкільний навчальний заклад
«Чернігівська Мала академія наук учнівської молоді»
Чернігівської обласної ради

Відділення мовознавства
Секція: українська мова (2022 р.)

МОВНИЙ ОБРАЗ ВЕСНИ В ПОЕЗІЇ ГАННИ АРСЕНИЧ-БАРАН

Роботу виконала:

Опанасюк Марія Дмитрівна,
учениця 8-Б класу Ніжинської гімназії №3 Ніжинської міської
ради Чернігівської області

Науковий керівник: **Шевченко Світлана Петрівна,** *учитель
української мови та літератури Ніжинської гімназії №3
Ніжинської міської ради Чернігівської області*

Анотація

Творчість Ганни Арсенич-Баран – самобутнє явище в царині сучасної української літератури – ще не була об'єктом комплексного лінгвістичного вивчення, що й пояснює **новизну** нашої роботи.

Актуальність: обрана для дослідження тема допоможе досягнути творчий феномен поетичного мовлення як важливого складника ідіостилю Г. Арсенич-Баран.

Мета роботи – провести комплексний аналіз засобів вербалізації образу весни в поетичному мовленні збірок «Обнадію весною» і «Чарує буйнава весна».

Мовні одиниці в мікроконтекстах вилучено методом суцільної вибірки з текстів двох названих поетичних збірок, укладено картотеку фонетичних, лексичних,

морфологічних та синтаксичних засобів, проведено їхній аналіз. Під час дослідження виявлено, що найповніше вербалізація весни представлена на лексичному рівні. У роботі виділено сім тематичних груп лексики, що є маркерами образу весни: фітоніми, зооніми, абстрактні назви, назви місяців, водойм, природних явищ та архітектурних споруд. Найпродуктивніші види тропів і стилістичних фігур – персоніфікація, уособлення, епітет та порівняння.

Ключові слова: вербалізація, ідіостиль, ключовий образ, лексичні, морфологічні, фонетичні та синтаксичні засоби, мовний образ весни, стилістичні фігури, тропи, художній образ, художній текст.

ЗМІСТ

Вступ	
Розділ 1. Художній образ як об'єкт наукового вивчення	
1.1. Мовний образ у художньому тексті	
1.2. Види художніх образів	
Розділ 2. Вербалізація образу весни в поетичному мовленні Г. Арсенич-Баран	
2.1. Лексичні, фонетичні, морфологічні й синтаксичні засоби	
2.2. Тематичні групи лексики	
2.3. Стилiстичні фігури й тропи	
Висновки	
Список використаних джерел	

ВСТУП

Творчість Ганни Василівни Арсенич-Баран – самобутнє явище в царині сучасної української літератури: «Її світ – це життя, наповнене яскравими кольорами, теплом сонця, бурхливим натхненням, глибокою вірою, ніжною музикою, щирою любов'ю до людей і рідкісною чистотою» [16, с. 60].

Тема нашої науково-дослідницької роботи – «Мовний образ весни в поезії Ганни Арсенич-Баран».

Об'єктом дослідження стали мовні засоби створення художнього образу весни, використані в поетичних збірках Г. Арсенич-Баран.

Предметом вивчення є фонетичні, лексичні, морфологічні та синтаксичні одиниці та стилістичні фігури, за допомогою яких створено мовний образ весни.

Актуальність роботи: обрана для дослідження тема допоможе осягнути творчий феномен поетичного мовлення як важливого складника ідіостилію Г. Арсенич-Баран – знакової для Чернігівщини й усієї України письменниці кінця ХХ – початку ХХІ століття, життя якої раптово обірвалося 1 квітня 2021 р. [19].

Самобутня поетична творчість Г. Арсенич-Баран ще не була об'єктом комплексного лінгвістичного дослідження, що й пояснює **новизну** нашої роботи. У 2021 році побачили світ наукові розвідки професора С. Жили [8], Т. Левченко [10], С. Молочко [16, 17], С. Шевченко [27], які засвідчили неабиякий інтерес дослідників – літературознавців, мовознавців і методистів – до її творчості.

Мета роботи – провести комплексний аналіз засобів вербалізації образу весни в поетичному мовленні збірок «Обнадію весною» та «Чарує буйнава весна» Г. Арсенич-Баран. Поставлена мета передбачає реалізацію таких **завдань**:

1. Розглянути образ весни як провідний смислотворчий чинник у поезії Г. Арсенич-Баран.

2. Виокремити індивідуально-авторські засоби вербалізації цього образу на лексичному рівні, виділити основні тематичні групи лексики.

3. Проаналізувати фонетичні, морфологічні й синтаксичні засоби, за допомогою яких створено образ весни в художньому мовленні Г. Арсенич-Баран.

4. Розкрити значення стилістичних прийомів персоніфікації та уособлення, порівняння та полісиндетону.

5. Визначити провідні мовні засоби вербалізації образу весни в поетичних збірках Г. Арсенич-Баран.

Джерелами наукового дослідження стали поетичні збірки «Обнадію весною» [1] та «Чарує буйнава весна» [2] Г. Арсенич-Баран.

Практичне значення роботи полягає в тому, що дібрані й проаналізовані в ній приклади, коментарі можуть бути використані як ілюстративний матеріал на уроках української мови, літератури рідного краю, а також на факультативах чи спецкурсах із стилістики української мови, лінгвістичного аналізу художнього тексту, літературного краєзнавства в закладах загальної середньої освіти.

Під час наукового дослідження було використано **загальнонаукові методи** аналізу й синтезу, а також **спеціальні методи** збору інформації (суцільне й вибіркоче спостереження, метод суцільної вибірки), класифікацію як метод обробки інформації, інтерпретаційний та описовий методи аналізу. Мовні одиниці в мікроконтекстах вилучено методом суцільної вибірки з текстів двох названих поетичних збірок, укладено картотеку фонетичних, лексичних, морфологічних та синтаксичних засобів, проведено їхній аналіз.

Апробація роботи. Результати наукового дослідження оприлюднені на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Арватівські читання–2021» (23 квітня 2021 р., м. Ніжин) та на II Обласній мовно-літературній конференції учнівської молоді (21 грудня 2021 р., м. Чернігів).

Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I. ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ

Ключовим поняттям стилістики художньої літератури, яка зображує світ через систему образів, є образність. У поетичних, прозових і драматичних текстах образи виражаються за допомогою мовностилістичних засобів. Літературознавці тлумачать слово «образ» передусім як літературний персонаж, як особливий спосіб бачення й пізнання дійсності та її відображення через призму нашого світобачення, а також як засіб художнього зображення персонажа, дії, явища, умов та обставин, що реалізується в художніх засобах мови – тропях, художніх деталях та риторичних фігурах [13, с. 427–428, 513, 547, 695–696]. У лінгвістичному розумінні «словесний образ – це слово чи словосполучення, яке несе не тільки предметну, а й образну (художню) інформацію» [14, с. 185]. Саме так тлумачать цей науковий термін автори підручника «Стилїстика української мови» Л. Мацько, О. Сидоренко та О. Мацько, наголошуючи, що образ є «особливою формою естетичного освоєння світу, при якій збігається його предметно-чуттєвий характер, його цілісність, життєвість, конкретність» [14, с. 444]. У поетичних, прозових і драматичних текстах образи виражаються за допомогою мовностилістичних засобів.

1.1 Мовний образ у художньому тексті

Різним аспектам вивчення художнього образу присвятили свої мовознавчі праці В. Виноградов, В. Гак, А. Єфимова, Д. Шмельов, В. Григор'єв, С. Єрмоленко, Л. Пустовіт, Л. Ставицька, С. Бирик, Н. Бойко, А. Бондаренко, Л. Масенко, Т. Коць, Н. Пасік та ін. [18, с. 67]. У художньому тексті слово стає засобом творення художніх образів, які лінгвісти тлумачать як «способи відображення дійсності з позицій певного естетичного ідеалу в конкретній, емоційно наснаженій формі» [18, с. 65]. Вони передають емоційну оцінку митця, його естетичні ідеали. Скажімо, у програмному вірші «Я люблю тебе, світе...» зі збірки Г. Арсенич-Баран «Обнадію весною» [1, с. 3] присутній образ авторки (ліричної героїні), яка проголошує свої основоположні принципи: життєлюбство (*Я люблю тебе, світе, із твоїми світами*), відданість Батьківщині (*Я люблю рідну хату*), торжество материнства (*Я люблю ... маленьке хлоп'ятко, що простягає до мене свої рученятка і лепече: – Ма-ма*). Лексичним маркером весни, котра уособлює розквіт життя в усіх його проявах, в аналізованому вірші є образ *верби пелехатої*. Інверсований епітет акцентує увагу читача на прикметнику, ужитому в переносному значенні: *пелехатий* – який має густе листя, довге віття й пишний цвіт, великі лапаті квіти (про рослину) [22, Т. 6, с. 114]. Емоційний стан ліричної героїні передають анафора (*Я люблю*) та зменшено-пестливі форми прикметника й іменників (*маленьке хлоп'ятко, рученятка*).

Мовні образи комплексно відображають елементи дійсності за допомогою засобів мови, вербалізують їх (вербалізацію розуміємо як процес їхнього словесного вираження). У художньому тексті образи набувають здатності змінювати узвичаєні значення слів, взаємодіють, впливають один на одного. За їхньою допомогою автор передає своє індивідуальне, неповторне бачення світу. Наведімо приклад мовностилістичного аналізу поезії Г. Арсенич-Баран: *У маленькій рученьці – листочок зелений... у старій руці – лист сухий почорнілий... а у мене в долоні – листок черлений-черлений...* [1, с. 3]. Вірш належить до філософської лірики, у ньому авторка через конкретні зорові образи художньо осмислює різні періоди людського життя. Ця довершена поетична мініатюра побудована за принципом контрасту. Провідним художнім прийомом у ній є антитеза, порівняймо: *маленька рученька – стара рука, зелений – сухий почорнілий*. Контекстуальними антонімами, на нашу думку, є лексеми *лист – листок – листочок*, котрі уособлюють не тільки зміну пір року, а й періодів людського життя. Так, *листочок зелений* асоціюється з весною та дитинством, що на мовному рівні створюється за допомогою демінутивних форм прикметників та іменників: *у маленькій рученьці листочок. Лист сухий почорнілий* – це старість і пізня осінь. Долоня ліричної героїні символізує зрілість і золоту осінь: словообраз *листка черленого-черленого* відтворює повноту її життя. Інверсія та редуплікація привертають увагу читача до епітета – ключового слова. Тлумачний словник української мови фіксує цей стилістично маркований прикметник із ремаркою «діал., поет.»: *черлений* – те саме, що *червлений* (темно-червоний) [22, Т. 11, с. 296, 310]. Як бачимо, за допомогою конкретних зорових образів Г. Арсенич-Баран відтворює індивідуально-авторське бачення етапів людського життя – дитинства, зрілості й старості, створює власну його модель, а також передає читачеві свої емоції та переживання.

1.2 Види художніх образів

Художні образи – багатогранне явище, тому в науковій літературі немає єдиного підходу до їхньої класифікації. Так, за предметним принципом у літературознавстві виділяють статичні образи-деталі, динамічні образи-персонажі, образ – уявний світ літературного твору, світ, витворений автором, який включає ще ширший образ – образ світу, та найглобальніший образ, що виходить за своєю предметністю за рамки твору й завершує художню світобудову. За смисловим принципом художні образи поділяють на індивідуальні, які свідчать про самотність автора, оригінальність і неповторність індивідуально-авторської картини світу; типові, котрі втілюють загальнолюдські риси, характерні особливості культурно-історичної епохи (Дон Кіхот, Ромео, Прометей); а також образи-мотиви, що

повторюються в декількох творах автора чи кількох авторів, й образи-архетипи – «найстійкіші моделі людської уяви» [13, с. 428].

Лінгвісти виділяють образи персонажів, образи-речі, образи-обставини, а в ліричних текстах – ще й образи-переживання та образи-емоції. У нашій науково-дослідницькій роботі, присвяченій поетичній мовотворчості Г. Арсенич-Баран, використано класифікацію образів, подану в навчальному посібнику Н. Пасік «Лінгвістичний аналіз художнього тексту» [18, с. 70–72]. Зупинімося детальніше на кожній групі.

За масштабом традиційно виділяють мікро-, макро- й мегаобрази. Окремий художній текст – це мегаобраз, який складається з макро- й мікрообразів (деталей). У свою чергу, словесні мікрообрази – найменші елементарні одиниці виміру образного художнього мислення, які віддзеркалюють маленький відрізок об'єктивної дійсності, – бувають прості й складні, нерозгорнуті й розгорнуті. Наприклад, у поетичній мініатюрі-катрені із циклу «Замальовки» Г. Арсенич-Баран створює макрообраз ранньої весни, який підпорядковується наскрізному для всієї збірки «Чарує буйнава весна» мегаобразу весни, а кожний рядок вірша містить простий розгорнутий мікрообраз: *Перса набухли соком, Як у вагітної молодиці, Моргнув пролісок ніжним оком Біля вічно старої ялиці* [2, с. 29].

За органами чуття, за допомогою яких створюються автором або сприймаються читачем, образи поділяють на **зорові**, порівняймо: *нитка сивини* [1, с. 77], *квіти жовті або ... блакитні* [1, с. 60], *цятинки-веснянки* [2, с. 5], *бузкова завія* [2, с. 9], *срібна сльоза* [2, с. 11], *золоті сльозини аличі* [2, с. 78], *смуток кольоровий* [2, с. 75], *На небі з'явився місяць, як апельсин* [2, с. 29], *В дощика травневого очі голубі* [1, с. 94], *червононамащені лиця* [1, с. 76] та ін.; **слухові**, як-от: *А з краю неба регоче Громовенятко хмільне* [2, с. 7], *В квіточку конвалії задзвонив: – Дзень-дзень!* [1, с. 94] і под.; **дотикові**: *м'якенький стільчик* [2, с. 7]; **запахові**: *медяна квітка* [1, с. 45], *п'янкий весняний чар* [2, с. 22] тощо; **смакові**, наприклад: *солодкий сік у квіточках* [1, с. 81], *груші-медки* [2, с. 78] та ін. Крім названих груп, вирізняють **часові** (*Прийде весілля пора щаслива* [1, с. 84], *А в душі й зимою розцвітає гай* [1, с. 77], *Приголуб у свято непокірну дочку* [1, с. 77]) та **відчуттєві** художні образи, порівняймо: *печальний сад* [2, с. 12], *чорна самотність* [2, с. 79], *пекучий жаль, болючих слів ріка* [2, с. 77], *душа моя зболіла* [2, с. 76], *смолоскипи із наших сердець* [2, с. 30] тощо.

В одному тексті можуть поєднуватися різні види образів, одні переважають над іншими, переплітаються й створюють цілісний художній образ. Скажімо, зорово-смаковий образ *зеленого трунку* в поетичній збірці «Обнадію весною» Г. Арсенич-Баран: *Весна налила у бокали зеленого трунку* [1, с. 10]; розгорнутий зорово-слуховий і смаковий образ зі збірки «Чарує буйнава весна»: *Темним рубіном плаче гірка калина* [2, с. 79]; розгорнутий зорово-дотиковий образ: *Біліє стежка тепла в спориші*

[2, с. 23], зоровий образ, котрий поєднується із відчуттєвими у фрагменті пісні «Вуличному музиці»: *А флейта в літа синь кида морозний віриш Із вітром крижаним, нестримною гіркотою* [1, с. 78]. Лінгвістичний аналіз поетичних текстів, їхня інтерпретація є своєрідним декодуванням образної системи художнього тексту [18, с. 65].

Висновки до I розділу

Отже, художній образ – це емоційно наснажена форма відображення дійсності з позицій певного естетичного ідеалу. У лінгвістиці та літературознавстві розроблено різні підходи до класифікації художніх образів. У поетичному мовленні Г. Арсенич-Баран переважають розгорнуті зорові мікрообрази. Кольорова палітра збірок «Обнадію весною» та «Чарує буйнава весна» різноманітна. Авторка стверджує: *Світ не поділений на чорне і біле. Іноді барви складні створюють світло і простір, тінь і дерева липневі* [1, с. 72]. Менш продуктивними в аналізованих текстах є слухові та відчуттєві, часові й смакові, запахові й дотикові мікрообрази. Значний масив становлять синтетичні образи – розгорнуті зорово-смакові, зорово-слухові, зорово-дотикові й зорово-відчуттєві.

РОЗДІЛ II. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ВЕСНИ В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ Г. АРСЕНИЧ-БАРАН

Тема весни – провідна в збірках Г. Арсенич-Баран «Обнадію весною» [1] та «Чарує буйнава весна» [2]. В обох назвах ужите слово *весна*, яке можна назвати ключовим, адже воно «у формі художнього узагальнення розкриває сутність теми чи проблеми, зв'язує, інтегрує інші словесно-художні образи» [18, с. 184]. Тлумачний словник української мови подає три значення слова *весна*: 1. Пора року між зимою і літом, яка характеризується подовженням дня, потеплінням, появою перелітних птахів, розквітом рослин і т. ін. 2. перен. Молодість, роки дитинства і юності. Щонебудь початкове, яке провіщає розквіт, розвиток, перемогу чогось. Світле, радісне почуття. 3. Рік (тільки в разі визначення віку кого-небудь) [22, Т. 1, с. 341]. Г. Арсенич-Баран актуалізує всі три значення цієї лексеми. Розгляньмо засоби (мовні одиниці різних рівнів – лексичні, фонетичні, морфологічні й синтаксичні) та прийоми (тропи й фігури, що складаються з кількох одиниць), за допомогою яких авторка створює образ весни в аналізованих поетичних текстах.

2.1. Лексичні, фонетичні, морфологічні й синтаксичні засоби

Провідними у творенні мовного образу весни в аналізованих збірках Г. Арсенич-Баран є одиниці лексико-семантичного рівня, адже слова в художньому тексті стають засобом створення експресивності, тобто набувають «різнопланових емотивних, оцінних або образних значень» [4, с. 487]. Осмислюючи річний та життєвий цикли, поетеса створює вірш «Українорік» [2, с. 16], у назві якого використовує індивідуально-авторський неологізм, утворений морфологічним способом словоскладання. Цікаво, що українське літочислення вона починає не традиційно із зими чи, як було прийнято нашими пращурами, із весни, а з літа: *Літечко – воля, співання гімну і прапор древній*, бо найголовніше державне свято – День Незалежності України – припадає на літо (24 серпня). Наступна пора року – осінь: *Осінь – дорога гідна й негідна в змаганні кривім* (саме восени святкуємо День гідності й свободи, саме цієї пори 2013 року українці вийшли на Євромайдан, щоб відстояти незалежність своєї держави). Осінь завершується – і починається зима: *Зимовим груднем, з снігів сльозами, світ стрітив Стуса* (ідеться про українського поета-дисидента Василя Стуса, котрий є символом нескореності радянському режиму). Емоційний стан суму, туги, переданий на лексичному рівні метафорами, підсилюється алітерацією свистячих (глухого [с] та дзвінкого [з]) та проривного глухого [т]. Завершується «українорік» весною: *Весна любовними гріхами розпне Ісуса* (метафоричний образ весни, яку вважають порою кохання, пов'язаний із біблійними подіями: розп'яттям, а потім і Воскресінням Христа).

Лексичним маркером весни в поезії «Зорепад» є *пісня любові, пісня весела та запальна про жар-кохання та про весну* [1, с. 5]. За його допомогою авторка передає емоційний стан, піднесений настрій закоханої жінки, яка здатна оспівати, опоетизувати весь навколишній світ. Весна символізує світлий період життя ліричної героїні. Лексичні повтори іменника *пісня*, інверсовані епітети, виражені якісними прикметниками, а також інверсія як провідний синтаксичний засіб допомагають вербалізувати образ весни в аналізованому вірші.

Поетичне мовлення Г. Арсенич-Баран багате на індивідуально-авторські новотвори: *українорік, буйнава весна, весняний омонімний вірш, березень сонцекрапний, зеленомаєві очі* та ін. У цьому виявляється мовна вправність, майстерність поетеси, її вміння передати неповторний колорит за допомогою свіжих образів.

За морфологічним вираженням в аналізованих поетичних збірках переважають спільнокореневі іменники, дієслова, прикметники та прислівники, як-от: *весна* (*В косах твоїх спинилась весна* [2, с. 31].; *Лише зосталася на вістрі жала Моя весна* [2, с. 32].; *сонячна весна* [1, с. 31].; *Весна* *буяє, Боже мій, весна! Несе букети запашині вона, і сонця гімн, і клекіт журавлиний, І звично мчать життям літа і весни* [1,

с. 31], *Десь шукала нас весна для кохання*[1, с. 35], *Весна, весна – русалка зі ставка*[2, с. 30], *Весна приносить незмарнілі сни*[1, с. 40] та ін.); *весніти (Весніє на серці, шаліють від сонця птахи...*[1, с. 34,); *весняний (Бачу весняні й літні світання*[1, с. 36]); *навесні (І навесні не вернеться вона [моя краса – М. О.], [1, с. 40]).* Зображуючи весняні зміни в природі й людському суспільстві, авторка найчастіше використовує іменники, прикметники й дієслова, як-от: *Прийде весна. Цей світ знов розцвіте, білий день оживе* [2, с. 74]. Обставинний прислівник *знов* передає циклічність щорічних природних змін.

Іноді авторка вживає в одному реченні спільнокореневі слова, використовуючи тавтологію як стилістичний прийом, щоб надати поезії небуденного настрою, наприклад: *А навесні так хочеться весни*[1, с. 40]. На нашу думку, ідеться не тільки про пору року, а й про стан ліричної героїні, яка висловлює надію на краще: *І один лише вихід – Келійне вікно, У яке проростає квітка* [1, с. 75]. Пророчий мотив звучить у поезії Г. Арсенич-Баран, де стилістичного забарвлення набуває неозначений займенник *всякий*: *Всяку долю, що Богом дана, я прийму – нарікать не буду. Всяку смерть, що мене чекає, не наслідуюсь прогнати геть. Прилечу до вас шепотом вітру* [1, с. 75]. Звукові повтори приголосних (алітерація шиплячих [ч], [ш] створює акустичний супровід.

Серед синтаксичних засобів продуктивним є також полісиндетон, що виявляється в повторенні однакових сполучників, як-от: *Вже весна збирає у букети зорі І натхнення силе на людські шляхи, Обвіває вітер далі неозорі, І прощає Вічність світові гріхи, Заколише місяць тишу вечорову, Все, що є найкращим, в світі зацвіте, І земля одягне чарівну обнову, І береза коси пишні розплете...*[1, с. 20]. Саме завдяки багатосполучниковості авторка уповільнює темп мовлення, акцентуючи й увиразнюючи окремі слова й компоненти [21, с. 136].

2.2. Тематичні групи лексики

Під час аналізу виокремлено кілька тематичних груп лексики, пов'язаної з образом весни – ключовим у поетичних збірках «Обнадію весною» [1] та «Чарує буйнава весна» [2] Г. Арсенич-Баран. Зупинімося детальніше на кожній із них.

1. Фітоніми (назви рослин):

- назви дерев: *верба, береза, ялиця, вишня*, порівняймо: *І береза коси пишні розплете* [1, с. 20]; *кольори весняні – все наснилось березі у зимовому сні* [2, с. 24]; *Перса берези набухли соком, Як у вагітної молодиці* [2, с. 29]; *тонкорука струнка берізка* [1, с. 13]; *Та чому в твоїх очах печаль верби?* [2, с. 26], *Гули джмелі в вербовій голові* [2, с. 30]; *В тиші весняній верби тонкокрилі, Ніби у воді, старі коліна мили* [2, с. 33]; *вічно стара ялиця* [2, с. 39]; *І знову вишень цвіт* [1, с. 31], а також сад

– узагальнений образ плодових дерев: *Пригадай собі , як квіти пахли, Як в серцях тоді цвіли сади* [1, с. 19].

- назви кущів: *калина (калина від щебету мліла* [1, с. 14], *флірт калини й сонця* [2, с. 30]).

- назви трав'янистих рослин і квітів: *Понеси мене, вітре, до рожевої хати, Де розквітло з-під снігу тепле й добре зело* (архаїзм) [1, с.19], *І розцвітають тихо дикі ружі; не догорів ще юний цвіт* [2, с. 22]; *Над Черніговом ранок – з трави* [2, с. 28]; *Тремтять гіацинти – і запах в повітрі тремтить, витворює музику, ніжну народжує мить* [1, с. 34]; *Квітами лист написати неважко* [2, с. 28]; *Старе життя торішнього листка Пробив безжально пролісок цнотливий* [2, с. 30]; *Моргнув пролісок ніжним оком біля вічно старої ялиці* [2, с. 29]; *пролісковий дощ* [1, с. 24]; *І дві ромашки в запашиї траві про флірт калини й сонця пліткували* [2, с. 30].

1. Зооніми (назви тварин):

- назви птахів: *журавель (Що співа на вербових гілках, журавель* [2, с. 13]; *Це журавлі летять у рідний край, Будують гнізда, пташенят плекають, несуть весни веселої розмай і журавлину тугу забувають* [1, с. 31]; *Й буде затишно журавлю, Як зірветься моя комета* [2, с. 14]; *журавлі прилетіли в цю холодну нерадісну пору* [2, с. 21]; *журавлі прилетіли і сонце принесли у крила, Сніг розтанув від їх весняних голосів* [2, с. 21]; *журавлі прилетіли і двері в весну відчинили* [2, с. 21]; *клекіт журавлиний* [1, с. 31]; *Це журавлі, це знову журавлі принесли в крилах весняну завію, збудили очі матері-землі після морозів, після сніговіїв* [1, с. 31]; *лукавий птах* [2, с. 14]; *Я руки-крила сплела* [1, с. 11]; *соловей (пісня солов'я, щоб щебетав соловей* [1, с. 13]); *ластівка (Й ластів'ячу ласку, і Едем любові* [1, с. 4]). Проаналізуємо значення останнього образу. Ластівка – символ приходу весни, «чиста пташка», якій притаманна жіноча символіка. Вона несе на своїх крилах радість і оновлення. Наші пращури вважали, що там, де оселиться ластівка, неодмінно буде щастя, бо, крім весни, вона приносить із «вирію» кохання молоді, приплід – худобі. Ластівка є вірною супутницею людської оселі, вона завжди несе добру звістку. Існувало повір'я: там, де ця пташка зів'є гніздо, буде щастя, бо вона асоціювалася з достатком та гармонією в родинних стосунках. Цікавим є також образ зозулі: *Що весни зозуля літа - роздавала, То раз або двічі, а то й кількасот* [1, с. 4]. Відомо, що це птах-віщун, який сповіщає про тривалість людського життя. Як бачимо, художній образ весни авторка моделює передусім за допомогою образу птахів, створює звукову й кольористичну палітру, передає відповідний настрій природи й ліричної героїні. Це узагальнений звуковий образ (*птаство, небесне птаство, і знову спів пташок*) та конкретні мініюобрази птахів, які символізують прихід весни;

- назви комах: *бджола (Я не та, що була... Задзвеніла бджола, розбудивши твій сад за твоєю Десною)*. У поезії «Коцюбинському» [2, с. 17] за допомогою засобів звукопису (алітерації свистячих і шиплячих) Г. Арсенич-Баран створила простий

звуковий мікрообраз комахи, що асоціюється передусім із працелюбністю і є символом весняного пробудження природи. Стилістичного забарвлення набуває лексичний повтор присвійного займенника *твій*, котрий має значення «належний Коцюбинському». Він інтимізує авторське мовлення.

2. Абстрактні іменники: *пісня любові, жар-кохання, весняна знемога* (*Хтось заснув у весняній знемозі*), *розкіш щастя; молодість* кришталева; *У волінні серця я знайду весну, Обплетену і святістю, й вінками* (присвята – Василеві Глібчуку); *І розцвітають тихо дикі ружі, Приносячи п'янкий весняний чар*; журавлі несуть весни веселої розмай і журавлину *тугу* забувають; *З мрій* мигдалевих, гарячих, хмільних, земля *надію* родить весняну.

- Назви місяців: *березень сонцекрапний, квітня* сльози привітні; *Ходить березень* – легінь в чорно-білім жилеті [2, с. 30]; *Бузкова повінь травня* вхопить мене; *Не дивіться, якщо не цвіте у вас травень* [2, с. 48].

- Назви водойм: *веселунка-річка; я усього лиш річка*, що в повінь буває гнівна.

- Назви природних явищ та катаклізмів: *повінь* (Бузкова *повінь травня*), *темінь, вітер* (Розганяючи *темінь*, грає *вітер* на флейті; *Понеси мене, вітре*, до рожевої хати; *Веселий вітер* у вербі шумить, *Що сховала душу у бруньках* [2, с. 69]), *злива* (*Вже пронеслись над світом перші зливи*); *дощ* (*Краплинка проліскового дощу* *Впаде на вії і сльозою сплине...*); *завія* (*і сонця гімн, весняна завія*, яку принесли в крилах журавлі).

- Назви архітектурних споруд: *Наче постать дівоча ясна, Тут замріявся храм Параскеви*, *І чарує буйнава весна Це незвідане диво рожеве* (перифраз); *П'ятницька церква в Чернігові*: *Навесні у бузкову завію Ввіходиш небесну І тримаєш на руках своїх Через осені весну* [2, с. 9].

2.3. Стилістичні фігури й тропи

Найповніше мовний образ весни в поетичних збірках Г. Арсенич-Баран твориться за допомогою стилістичних фігур та тропів. Розгляньмо найпродуктивніші з них. Це передусім **персоніфікація** (різновид метафори, олюднення істот, предметів і явищ навколишньої дійсності), порівняймо: *Весна налила у бокали зеленого трунку; Весна* любовними гріхами *розпне* Ісуса [2, с. 16]; *І чарує буйнава весна* [2, с. 28]; *Прийде весна і до моєї хати, прийде весна і косу розплете* [1, с. 42]; *Весна на землі калиновій сміється карпатським потоком* [2, с. 70]. Звернімо увагу, що в останньому реченні персоніфікація *весна сміється* поєднується з інверсованим епітетом *на землі калиновій* та безсполучниковим порівнянням *карпатським потоком*. Завдяки цьому авторка передає радісний настрій, який дарує весна. На персоніфікації вибудовано й таку поетичну весняну мініатюру: *Очерет у весняній воді пере до Великодня плаття, скрипить стара верба – довго чекала тепла. Світ розговляється* [2, с. 56].

У проаналізованих текстових фрагментах трапляється й **уособлення** (різновид метафори, надання неживим предметам і явищам навколишньої дійсності рис живого), наприклад: *Весна збирає у букети зорі; Весна приносить незмарнілі сни; Десь шукала нас весна для кохання; В крилах бриніла весна; В косах твоїх спинилась весна; З-під накіпу цивілізації вибруньковується душа* [1, с. 75]. Як засвідчив проведений аналіз, вербалізація словесного образу весни найчастіше відбувається саме за допомогою уособлення.

Для ідіостилю Г. Арсенич-Баран притаманні різні способи вираження **порівняння** – «зіставлення двох чи більше явищ, предметів та понять за їхньою спільною ознакою з наголосом на провідній прикметі, притаманній порівнюваним об'єктам» [21, с. 136], як-от: *Весна, весна - русалка зі ставка* [2, с. 69] (порівняння, виражене іменною частиною складеного присудка, підсилюється лексичним повтором); *То весна-красуня в мандри вируша* (порівняння, виражене непоширеною прикладкою, поєднується з уособленням). Традиційне (сполучникове) порівняння, виражене порівняльними конструкціями, унаочнює словесний образ, надає йому виразності та створює асоціації. Скажімо, у вірші «Закохалась земля у березень...» ужите порівняння землі зі *старою одаліскою* – служницею або наложницею в гаремі [22, Т. 5, с. 623], а першого місяця весни – із *султаном* та *велетнем* [1, с. 8]. Образ весни вербалізується в розгорнутих складних зорових та слухових образах, як-от: *тонкорука струнка берізка, веселунки-річки в гаремі* [1, с. 8].

Для ідіостилю Г. Арсенич-Баран притаманні оригінальні **епітети**, як-от: *буйнава весна*; лексичними маркерами весни є *незмарнілі сни; медяна квітка; на квіти жовті або на блакитні* (інверсований епітет привертає увагу читача, зберігає на собі логічний наголос і виділяє важливе за змістом слово), *весняний омонімний вірш; щемні і древні веснянки; маленький, теплий, живий промінчик* та ін. У назві вірша «Невблаганні плуги» [1, с. 4] вжито метафоричний епітет *невблаганний* до лексеми *плуг*, що називає «сільськогосподарське знаряддя з широким металевим лемешем або диском для оранки» [22, Т. 6, с. 595]. Зауважмо, що його використовують для весняних польових робіт.

В аналізованих поетичних текстах трапляється й **синекдоха**, наприклад:

Жіноча рука... зігріє планету, розтопить колючі сніги, О серце жіноче... Під сьайвом твоїм зігрівається пташка з листком, пагінчик маленький стає золотим колоском. Замість назви людини (жінки) авторка вживає назви частин її тіла (*рука, серце*), за допомогою чого створює яскравий художній образ.

Поетичне мовлення Г. Арсенич-Баран багате на **оксиморон**, за допомогою якого утворюються нові складні й часом парадоксальні образи, порівняймо: *З любові солодких округлин Складається пісня гірка* [2, с. 6]; *...стара калина в молодім вінку* [2, с. 77]; *Ти мені увесь знайомо-незнайомий, мого щастя теплий зоряний політ* [2, с. 26]; *Кришталева душа не завжди прозора. І на кришталевому кубку*

вирізьблюють майстри химерні візерунки [1, с. 73]. Проаналізуймо мовні засоби в реченні *Але чому у скоєнні гріхів Ми перейшли і межі, і безмежжя?* [2, с. 22]. Риторичне запитання «вжите з метою привернути увагу читача до важливих, актуальних проблем, пов'язаних із розвитком твору, його ідейно-тематичною основою» [21, с. 148], полісиндетон уповільнює темп оповіді, а оксиморон поєднує протилежні, логічно несумісні слова. Ці синтаксичні й лексичні засоби передають філософічну заглибленість ліричної героїні, яка осмислює «строкате полотно життя» [21, с. 115].

Висновки до II розділу

Отже, образ весни – провідний у збірках «Обнадію весною» та «Чарує буйнава весна» Г. Арсенич-Баран. Його вербалізації сприяють одиниці всіх мовних рівнів, проте переважають лексичні засоби. У дослідженні виділено сім тематичних груп лексики, що є маркерами образу весни: фітоніми, зооніми, абстрактні назви, назви місяців, водойм, природних явищ та архітектурних споруд. Експресивного забарвлення в мікроконтекстах на морфологічному рівні набувають передусім іменники, прикметники та дієслова. Звукові повтори підсилюють емоційний вплив, створюють неповторний мовний образ весни. Ідіостилю Г. Арсенич-Баран притаманна самобутня поетична палітра, репрезентована передусім персоніфікацією, уособленням, епітетами та порівняннями.

ВИСНОВКИ

Завершивши наукове дослідження, можемо зробити такі висновки:

1. Художній образ – це емоційно наснажена форма відображення дійсності з позицій певного естетичного ідеалу.
2. У літературознавстві та мовознавстві розроблено кілька класифікацій художніх образів.
3. У поетичному мовленні Г. Арсенич-Баран переважають розгорнуті зорові мікрообрази. Менш продуктивними є слухові та відчуттєві, часові й смакові, запахові й дотикові мікрообрази.
4. В аналізованих текстах значний масив складають синтетичні образи – розгорнуті зорово-смакові, зорово-слухові, зорово-дотикові й зорово-відчуттєві.
5. Мовний образ – це слово чи словосполучення, яке несе не тільки предметну, а й образну (художню) інформацію.
6. Вербалізація – процес словесного вираження художніх образів. У поетичних, прозових та драматичних текстах образи виражаються за допомогою мовних засобів (лексичних, фонетичних, морфологічних та синтаксичних одиниць) та прийомів (тропів і фігур, які складаються з кількох одиниць).

7. Найповніше вербалізація образу весни в збірках «Обнадію весною» та «Чарує буйнава весна» Г. Арсенич-Баран представлена на лексичному рівні за допомогою метафор та епітетів. Під час аналізу виділено сім тематичних груп.

8. Г. Арсенич-Баран створила свій неповторний поетичний мовосвіт, одним із ключових образів якого є весна. Ця пора в «українорозі» авторки займає чільне місце. Весна – образ-символ: це передусім відродження природи, народження нового життя. Вона асоціюється з початком природного й життєвого циклів, із дитинством та юністю. Найпродуктивнішими тропами, за допомогою яких створено образ весни, є персоніфікація, уособлення, епітет та порівняння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арсенич-Баран Г. В. Обнадію весною: поезії. Чернігів, 2005. 103 с.
2. Арсенич-Баран Г. В. Чарує буйнава весна: поезії. Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2018. 80 с.
3. Бавус Т. Мовний образ як компонент мовно-національної та індивідуально-авторської картин світу. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2016. Випуск 63. С.242–247.
4. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: монографія. Ніжин: Вид-во «Аспект-Поліграф», 2005. 552 с.
5. Дудик П. С. Стилїстика української мови: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2005. 368 с.
6. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.
7. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 264 с.
8. Жила С. Філософія любови за збіркою оповідань і новел Ганни Арсенич-Баран «Хіба буває багато любови?» *Українська мова і література в школі: науково-методичний збірник*. Чернігів, 2021. № 70. С. 3–9.
9. Калинюк Н. В. Оновлення слова-образу земля у поетичній мові ХХ ст. *Культура слова*. Київ. 2009. Вип. 71. С. 43–48.
10. Левченко Т. Збірка тавтограм Ганни Арсенич-Баран «Авжеж». *Українська мова і література в школі: науково-методичний збірник*. Чернігів, 2021. № 70. С. 52–55.
11. Литвин О. О. Образ лісу в мовній картині художніх світів Ольги Кобилянської та Уляни Кравченко. *Вісник Харківського університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2017. Випуск 77. С. 107–110.

12. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: хрестоматія / укл. Н. М. Пасік. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 319 с.
13. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
14. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: підручник. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
15. Міщук У. Мовосвіт природи в поезії Л. Костенко, В. Стуса, М. Вінграновського. *Культура слова*. 2012. №77. С. 114–119.
16. Молочко С. «Обнадієна весною...» Слово про Ганну Василівну. *Українська мова і література в школі: науково-методичний збірник*. Чернігів, 2021. № 69. С.60–61.
17. Молочко С. Рецензія на збірку оповідань і новел Ганни Арсенич-Баран «Хіба буває багато любови?» (Чернігів: «Десна Поліграф», 2019. 384 с.). *Українська мова і література в школі: науково-методичний збірник*. Чернігів, 2021. № 70. С.69-70.
18. Пасік Н. М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: навчальний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2003. 206 с.
19. Прилечу до вас шепотом вітру... Ганна Арсенич-Баран (1970–2021). *Українська мова і література в школі: науково-методичний збірник*. Чернігів, 2021. №69. С. 4.
20. Прокопович Л. Образ «село» як константа мовної просторової картини світу в сучасному поетичному дискурсі. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2017. Випуск 64. С. 310–317.
21. Словник тропів і стилістичних фігур / автор-укладач В. Ф. Святовець. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 176 с.
22. Словник української мови: в 11-ти томах. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
23. Словник українсько-російських міжмовних омонімів / укладач Г. В. Баран. Новоград-Волинський: Видавництво «НОВОГрад», 2020. 1160 с.
24. Стефурак Р. І. Асоціативно-образне поле номінації «світ» у поетичному тексті Ольги Слоновьовської. *Прикарпатський вісник НТШ*. 2019. №2 (54). С. 44–49.
25. Українська мова: Енциклопедія. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm> (дата звернення: 12.11.2021).
26. Українські символи /за ред. М. К. Дмитренка. К., 1994. 141 с.
27. Шевченко С. П. «Мій Чернігів» Ганни Арсенич-Баран: спроба мовностилістичного аналізу. *Українська мова і література в школі: науково-методичний збірник*. Чернігів, 2021. № 70. С. 40–42.
28. Шленьова М. Г. Слово в поетичних текстах В. Голобородька в контексті творчості поетів Донбасу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 09.00.04 / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2016. 21 с. URL: hnpu.edu.ua/bitstreamhttp (дата звернення: 16.12.2021).